

واکاوی مؤلفه‌های مؤثر بر قلمروی مطلوب زنان در پارک‌های شهری با استفاده از روش تحلیل عاملی، مورد پژوهش: پارک ائل‌گلی، پارک بانوان شمس، پارک ولیعصر تبریز^۱

دریافت مقاله: ۹۸/۹/۱۰ پذیرش نهایی: ۹۹/۱/۲

صفحات: ۷۴-۵۵

سارا قهری للکلو: دانشجوی دکترای طراحی شهری، دانشکده معماری و هنر، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز، تبریز، ایران

Email: saraghahri1@gmail.com

رسول درسرخوان: استادیار گروه شهرسازی، دانشکده معماری و هنر، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز، تبریز، ایران^۲

Email: darskhan.s@gmail.com

مهسا فرامرزی اصلی: استادیار گروه معماری، دانشکده معماری و هنر، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز، تبریز، ایران

Email: mahsa_famarzi@yahoo.com

مرتضی میرغلامی: دانشیار گروه معماری و شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز، ایران

Email: mirgholami@gmail.com

صمد صباغ دهخوارقانی: استادیار گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز، تبریز، ایران

Email: drsabbagh_samad@yahoo.com

چکیده

طراحی شهری که در ابتدا به بعد زیبایی‌شناسی می‌پرداخت، اکنون به کیفیت قلمرو عمومی از نظر کالبدی، اجتماعی، فرهنگی و ایجاد مکان‌هایی برای استفاده مردم می‌پردازد. قلمروی عمومی قلمروی موقتی است و تقریباً هرکسی به آن دسترسی و حق استفاده از آن را دارد. تمایل به داشتن قلمرو و دفاع از آن ذاتی است. از آنجایی که امروزه زنان نیز مانند مردان در اجتماع حضور دارند ولی قدرت کافی جهت انتخاب قلمروی مطلوب خود ندارند، لذا این تحقیق در پی آن است تا آیت‌های تأثیرگذار بر ایجاد قلمروی مطلوب زنان را معرفی کند. تحقیق حاضر از لحاظ نوع داده‌ها توصیفی-تحلیلی / پیمایشی است. نوع مطالعه به صورت کمی و کیفی بوده و مطالعات به دو روش میدانی و کتابخانه‌ای انجام شده است. جامعه‌ی آماری شامل زنان با فرهنگ‌ها، سنین و رفتارهای مختلف در سه نوع فضای شهری تبریز (پارک ائل‌گلی، پارک بانوان شمس و پارک ولیعصر) می‌باشد که جهت پرکردن پرسش‌نامه به روش تصادفی انتخاب شدند. حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران ۳۸۴ عدد می‌باشد. ابتدا در سطح توصیفی، با استفاده از شاخص‌های آمار آمودنی‌ها مورد بررسی قرار گرفت و سپس در سطح استنباطی، از آزمون آماری تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شده است. نتایج حاصل شامل ۵ مؤلفه تأثیرگذار بر قلمروی مطلوب زنان شامل بعد منظر - عملکردی - امنیتی - ریخت‌شناسی - روان‌شناختی می‌باشد.

کلید واژگان: قلمرو، زنان، پارک، تحلیل عاملی، شهر تبریز

۱. این مقاله برگرفته از رساله دکتری با عنوان تبیین مؤلفه‌های تأثیرگذار بر قلمروی مطلوب زنان در پارک‌های شهری، مورد پژوهش: پارک ائل‌گلی تبریز، پارک بانوان شمس، پارک ولیعصر تبریز در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز می‌باشد.

۲. نویسنده مسئول: تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز، دانشکده معماری و هنر، گروه شهرسازی

مقدمه

شهرها مکان‌هایی هستند که در آن تعداد زیادی از مردم با طیف متنوعی از تجارب، نیازها و خواسته‌ها در کنار یکدیگر جمع می‌شوند طراحی شهری به‌عنوان فرایند شکل‌دهی به شهرها باید از طریق فراگیر بودن‌های اجتماعی و فضایی پاسخگوی این نیازها و خواسته‌ها باشد بنابراین نیاز است طراحی شهری به خلق مکان‌هایی بپردازد که قابل‌دسترس بوده و از طریق فرایندهای فراگیر تولیدشده باشد به شهر و جامعه به‌عنوان یک کل بنگرد و خوب بودن شهر را نه فقط در برخی مکان‌های خاص بلکه در تمامی زمینه‌ها تضمین کند (مدنی پور، ترجمه امین‌زاده و رضاییگی ثانی، ۱۳۹۵). فضا با تمامی مقیاس‌های ممکنش، از فضای جهانی تا ریزفضای رویه‌های روزمره، پیوسته تغییر می‌کند، این فضاها درعین‌حال در متن اجتماعی‌شان جای دارند و هویت چندگانه اما به هم مرتبط را امکان‌پذیر می‌سازند. فضاهای شهری به‌مثابه یکی از بارزترین عرصه‌های تجلی فرهنگ، ساختار، تعاملات اجتماعی و بستر مناسبی برای شکل‌گیری زندگی جمعی و رفتارهای اجتماعی است. در فضاهای شهری است که می‌توان چگونگی روزمرگی‌های شهروندی با تأثیرپذیری در بستر زمان و مکان را مشاهده نمود. فضای شهری به‌مثابه ساختاری کالبدی برای تعاملات اجتماعی است که دسترسی به آن برای اعضای جامعه شهری امکان‌پذیر است، اما با رشد انقلاب صنعتی و افزایش روزافزون خودروها هرروز نیاز به معابر، بزرگراه‌ها و مسیرهای سواره‌رو جدیدی احساس می‌شود، درنتیجه منجر به کاهش ارتباط و تعامل اجتماعی شهروندان با یکدیگر و غفلت از اهمیت فضای عمومی بسترساز برای این تعامل‌های اجتماعی شده است. همچنین در شهرهای معاصر، ساخت فضاهای عمومی برای آمدوشد وسایل نقلیه، نسبت به ایجاد فضاهایی برای تماس‌ها و ارتباطات اجتماعی-فرهنگی در اولویت قرار گرفته و حتی در پاره‌ای از موارد موجب از دست رفتن فضاهای شهری سنتی با ارزش‌های زیباشناختی و کارکردهای مهم اجتماعی-فرهنگی شده است (Trancik, 1986:24). طراحان فضاهای جدید با ارزشمند ندانستن احداث فضاهای عمومی برای ملاقات و مشارکت مردم در آن‌ها، تراکم و شدت روابط اجتماعی در شهرها را تحت تأثیر قرار داده‌اند. در واکنش به این مسئله، دانش‌پژوهان حیات شهری کوشش‌هایی را برای مطالعه جنبه انسانی فضاها در شهرها آغاز کرده‌اند. یافته‌های آن‌ها بر ضرورت وجود این فضاها برای دیدار و اجتماع مردم، همبستگی اجتماعی، حفظ فرهنگ و انتقال آن به نسل‌های آینده و بر اهمیت شناخت ارزش اجتماعی فضای شهری در حیات شهری تأکید داشتند. استفاده از فضاهای عمومی شهری برای همه‌ی افراد یکسان نیست. متغیرهایی نظیر سن، جنسیت، گروه‌های اجتماعی و اقلیت‌های قومی و نژادی بر چگونگی درک زندگی شهری تأثیرگذارند. آنچه به‌عنوان یک اصل پایه موردقبول همگان است لزوم دسترسی و استفاده از فضاها و امکانات شهری با فرصت‌ها و شرایط برابر برای همه‌ی شهروندان است (مهدی زاده، ۱۳۹۵:۱۸۲). فضاهای شهری شهرهای بزرگ اگرچه بسیار جذاب و برانگیزاننده‌اند، سرشار از غریبگی، ناامنی و هراس‌اند. به همین دلیل فضاهای شهری اغلب آن جاذبه‌ای را که برای مردان دارند برای زنان ندارند (مهدی زاده، ۱۳۹۵:۲۹). جدا کردن زنان و مردان در فضاهای عمومی درواقع تجزیه‌ی بنیادهای اجتماعی خانواده‌ی جدید است. با ایجاد جزیره‌های زنانه در یک اقیانوس مردانه نمی‌توان به همکاری، تعامل و برابری دست‌یافت (مهدی زاده، ۱۳۹۵:۳۳). زنان در مقایسه با مردان خصوصیات بیولوژیک، مسئولیت‌ها و نگاه متفاوتی دارند که در نوع ارتباط آن‌ها با فضا تأثیر می‌گذارد. آن‌ها تسهیلات خاصی از فضا

انتظار دارند که با خصوصیات جسمی و نیازهای عاطفی و روحی‌شان متناسب باشد و زندگی روزمره و فعالیت‌هایشان را تسهیل کند. در این حال انسانی که مرجع برنامه‌ریزی و تنظیم استانداردهای فضایی قرار می‌گیرد از نظر جنسیتی مرد است. به این ترتیب نیازهای پایه‌ای متبلور در استانداردها و ابعاد فضایی کنونی پاسخگوی تمام نیازهای زنان نیست و همین خود بر نوع ارتباط و بهره‌برداری آن‌ها از فضا تأثیر می‌گذارد (مهدی زاده، ۱۳۹۵). تمایل به داشتن قلمرو ذاتی است. تمایل به دفاع از آن نیز ذاتی است اما انسان تعیین مکان و مرزهای این قلمرو را یاد می‌گیرد. اگر انسان با جفت خود یا یک گروه در قلمروی شریک باشد، یاد می‌گیرد چه کسی را در کنار خود بپذیرد و چه کسی را از قلمروش براند (آلتمن، ۱۴۰:۱۳۸۲). طراحی شهری امروز، برخلاف دیدگاه سطحی‌نگر و یک‌جانبه دیروز باید نگرش خود را در جهت طراحی فضاهایی با قابلیت پذیرش ترکیبی از زنان و مردان تغییر دهد. امروزه که زنان نیز به‌مانند مردان در اجتماع حضور دارند باید برای حضور، گذران اوقات فراغت و تردد، امنیت و آسایش لازم را داشته باشند. فضاهایی که انعطاف‌پذیری و امکانات لازم را برای حضور، تردد و فعالیت مردان و زنان فراهم نماید و نقش‌های جدید آنان در فرهنگ امروز را لحاظ نماید (پاکزاد و بزرگ، ۱۳۹۱: ۳۳۹). قلمروی عمومی قلمروی موقتی است و تقریباً هرکسی به آن دسترسی و حق استفاده از آن را دارد (آلتمن، ۱۵۰:۱۳۸۲). رفتار قلمروپایی دربرگیرنده‌ی نشانه‌گذاری و شخصی‌کردن مکان است (آلتمن، ۱۳۰:۱۳۸۲). رفتار قلمروی به تشبیت و تنظیم نظام‌های اجتماعی کمک می‌کند (آلتمن، ۱۷۳:۱۳۸۲). گرچه پژوهش‌های تجربی در باب رفتار قلمروی خیلی زیاد و گسترده نیست، تعیین قلمروی انسان‌ها پدیده‌ای گسترده و فراگیر است (آلتمن، ۱۸۰:۱۳۸۲). از طرفی نیز قلمروی عمومی زنان مخصوصاً در کشور ما مورد توجه قرار نگرفته و باعث به‌انزوا کشیده شدن و عدم امنیت و عدم هویت یافتن زنان شده است. قلمروی عمومی در کشور ایران و مخصوصاً در شهر تبریز به‌صورت مطلوب شکل نیافته و این عامل بر رفتار زنان در فضا و محیط تأثیرگذار است. از این رو این تحقیق بر آن است تا با واکاوی عوامل مؤثر بر شکل‌گیری مطلوب قلمروی عمومی زنان، باعث تقویت نقش زنان و امنیت و آسایش آنان در فضاهای عمومی شهری خصوصاً پارک‌های شهر تبریز گردد.

در این خصوص در سطح بین‌المللی: اسریسران و همکاران (۲۰۱۵) در پژوهشی با عنوان «ترس از جرم در پارک‌های شهری، مطالعه موردی ساکنین کوالالامپور» به دست آوردند که ویژگی‌هایی چون پوشش گیاهی تراکم، حضور تنها در پارک، نامنظمی در چیدمان عناصر در پارک، آشنایی با پارک، اطلاعات پیشین در خصوص جرائم اتفاق افتاده در پارک و تجربیات پیشین قربانی شدن در جرائم از عوامل مؤثر در میزان احساس امنیت استفاده‌کنندگان از پارک‌های شهری کوالالامپور است. مورن (۲۰۰۵) طبق نتایج حاصل از پژوهشی با عنوان «نگرشی بر رویکرد زندگی روزمره» اعلام کرد که امنیت ذهنی جدا از میزان جرم، به‌وسیله‌ی عوامل زیادی از جمله خلق‌وخوی و طبیعت‌گردی، علائم محیطی، اعتماد سیاسی و رسانه‌ها، تأثیر می‌پذیرد و افراد مختلف با تنوع شرایط محیطی، درک متفاوتی از ناامنی و سطح تحمل دارند. دیاس و همکاران (۲۰۰۷) در تحقیق خود با عنوان «امنیت شهری و رفتار فضایی، تحلیل ادراکی و ترکیبی از نواحی مرکز شهر پورتو آلجر» به دست آوردند که عوامل اجتماعی و فضایی با توجه به اثری که اجزای محیطی و شناخت فضایی محیط‌های باز شهری دارند، بر کمبود امنیت و افزایش جرم تأثیرگذارند. مارتین (۲۰۰۹) در پژوهش «زنان و امنیت در

فضاهای شهری» به دست آورد که ادراک ناامنی در فضاهای عمومی بسیار با پروسه‌ی تعاملات اجتماعی و ساخت اجتماعی ناامنی رابطه دارد. لیبر (۲۰۱۸) در مقاله‌ای تحت عنوان از قلمروها تا مرکز شهرها: مدیریت دوجانبه ایمنی و توانمندسازی زنان به این نتیجه رسید که ایمنی زنان که مدت‌زمان طولانی هم نامرئی بود و هم به‌صورت واضح در نظر گرفته می‌شد، اکنون بخشی از یک الگوی تجدید شده در فضای عمومی است و درجایی که تحرک قابل‌احترام باشد، عنصری از کیفیت و ارزش یک شهر محسوب می‌شود. زنان به معیاری برای بهزیستی تبدیل می‌شوند و به‌نوبه خود از روند بهبودی حمایت می‌کنند.

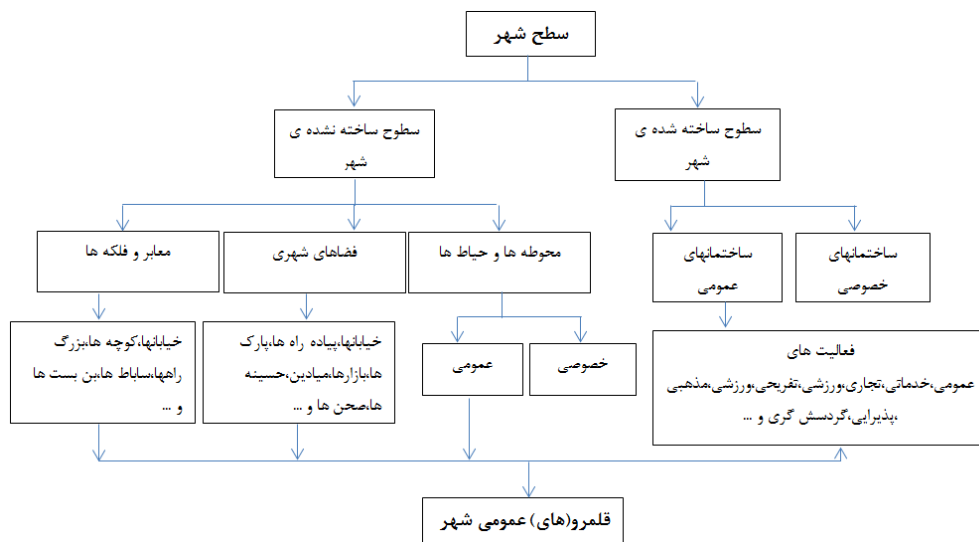
در ایران نیز، رهبری (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان «احساس امنیت در فضاهای شهری و حق زنان به شهر: پژوهش اکتشافی در شرق تهران» به دست آورد که چهار عامل مهم در نگرش و ادراک زنان از امنیت شهری مؤثر است. ویژگی‌های فضای شهری، میانجی‌های انسانی، حافظه‌ی جمعی و چندپارگی زمانی برای بیشتر زنان تأثیر میانجی انسانی، از جمله حامی فردی و حامی عام، به‌عنوان عوامل تعدیل‌کننده‌ی احساس ناامنی تأثیرگذار است؛ لذا ایجاد فضاهای امن شهری با طراحی فضاهای مساعد، افزایش حضور میانجی‌های عام و نظارت پلیسی ممکن می‌شود. رضایی (۱۳۹۱) در تحقیق خود با عنوان «مطالعه جامعه‌شناختی احساس امنیت زنان در فضاهای عمومی: مطالعه‌ی موردی خیابان پاسداران شهر سمنان» به این نتیجه دست‌یافت که احساس ناامنی عموماً از طرف مردان به وجود می‌آید و فضاهای عمومی را به فضاهایی مردانه تبدیل می‌کنند. زنان بررسی‌شده در این تحقیق معتقدند، اگر زنان در این فضاها پوشش مناسب داشته باشند و از حرکاتی که باعث جلب‌توجه مردان می‌شود پرهیز کنند تا حدود زیادی در این فضاها احساس امنیت خواهند داشت. جمال محمدی و همکاران (۱۳۹۲) در تحقیق خود با عنوان «بررسی احساس امنیت زنان در مناطق شهری نمونه‌ی موردی مناطق ۵ و ۱۳ اصفهان» به دست آورد که بین شاخص‌های اجتماعی و کالبدی با میزان امنیت، رابطه‌ی مستقیمی وجود دارد، یعنی هرچه این شاخص‌ها در حد بالاتری باشند، امنیت نیز افزایش پیدا می‌کند. مردم حضور پلیس و نیروی انتظامی را مهم‌ترین عامل در ایجاد حس امنیت می‌دانند. گلی و همکاران (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان «ارزیابی نگرش جنسیتی در طراحی فضاهای شهری مطالعه موردی پارک بانوان شمس تبریز» به این نتیجه رسیدند که بیشترین رضایت ساکنان از نحوه‌ی طراحی پارک بانوان شمس تبریز متعلق به متغیرهای طراحی مناسب فضای درونی پارک نسبت به اشرافیت ساختمان‌های مجاور، سرزندگی و شادابی به خاطر طراحی فضاهای درونی پارک و میزان احساس امنیت و آرامش روانی در پارک است. گلی و همکاران (۱۳۹۳) در تحقیقی با عنوان سنجش رضایت‌مندی از تفکیک جنسیتی فضاهای عمومی شهری از دیدگاه کاربران مطالعه موردی: پارک بانوان شمس تبریز به این نتیجه دست‌یافت که توجه به جایگاه زنان در جوامع کنونی و محدودیت‌ها- شاخصه‌ها را تا حدودی پررنگ‌تر نموده تا احساس امنیت محیطی در بخش‌های مختلف فضاهای شهری به‌ویژه پارک‌ها و فضاهای گردشگری در ساعات مختلف شبانه‌روز برای زنان فراهم شود. حسینی و همکاران (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان تحلیل تطبیقی رضایت‌مندی زنان از پارک‌های شهری- پارک بانوان حجاب و پارک مختلط ملت (مشهد) به این نتیجه رسیدند که کارکردهای تسکین و آرامش بخشی، آموزشی- فرهنگی، روان‌شناختی فراغتی- اجتماعی مهم‌ترین کارکردهایی بودند که شهروندان از فضا انتظار داشتند. در

خصوص نقش تحصیلات بررسی‌ها نشان داد که زنان با تحصیلات بیشتر و عالی نسبت به زنان دارای سطح تحصیلی پایین‌تر، رضایت‌مندی بیشتری از پارک‌های مختلط داشته‌اند.

مبانی نظری تحقیق

تعریف قلمرو عمومی شهر

منظور از قلمرو عمومی شهر، مجموعه فضاها یا مکان‌ها با محیط عمومی شهر است که اهل شهر و مسافران یا گردشگران حاضر در آن‌ها، به دلایل مختلفی در آن‌ها حضور می‌یابند. اهم این دلایل عبارت‌اند از: گذران وقت تا رسیدن به زمانی معین (مثل ورود قطار و هواپیما) یا ساعات حرکت آن‌ها برای انجام کارهای خاص (مثل غذا خوردن، تفریح، استراحت و ...) انتظار برای رسیدن وسایل نقلیه عمومی و سوارشدن به آن‌ها گذران وقت برای شروع به کار عملکردهای خاص (مثل ادارات، مراکز خرید، مراکز تفریحی و...)، گذران وقت برای رسیدن به زمانی خاص مثل موقع خواب، وقت صرف غذا، زمان سوارشدن به وسیله نقلیه، آغاز به کار یک اداره یا مکان عمومی دیگر (مانند سینما، کتابخانه، تئاتر و...)، گذران وقت تا فرارسیدن موعد قرارهای ملاقات، وقت‌گذرانی، گردش و بازدید و مانند این‌ها. قلمرو عمومی شهر مجموعه همه فضاها و مکان‌ها و به عبارتی محیط عمومی شهر است که قابل‌دسترس همگان بوده و (غیر از موارد یا زمان‌های خاص که همگان از ورود به آن منع می‌شوند) کسی از ورود به آن‌ها منع نشده است. به این ترتیب ضرورت دارد تا به شکل دقیق‌تری مصادیق قلمرو عمومی شهر معرفی شوند تا امکان اختلاط، انحصار یا تطبیق آن با «فضای شهری»، «فضای باز»، «فضای باز شهری»، «مکان عمومی» و «مکان‌های خاص» مرتفع شود شکل (۱).

شکل (۱). سطوح و مصادیق تشکیل دهنده قلمروی عمومی شهر

منبع: (نقی زاده، ۱۳۹۶)

طراحی شهری و قلمرو

طراحی شهری که در ابتدا به نحوه توزیع توده‌های ساختمانی و فضای مابین ساختمان‌ها، بیشتر از نظر زیبایی‌شناسی می‌پرداخت، تبدیل به توجه به کیفیت قلمرو عمومی- هم از نظر کالبدی و هم اجتماعی فرهنگی- در درجه اول و نیز ایجاد مکان‌هایی برای بهره‌مندی و استفاده مردم شده است. طراحی شهری با دربرداشتن دو واژه تا حدودی مسئله‌ساز، ماهیت اصطلاحی دوپهلوی است. واژگان طراحی و شهر هریک به‌طور جداگانه معانی روشنی دارند: با واژه شهر خصوصیات شهرها و شهرهای کوچک به ذهن‌خطور می‌کند و طراحی به فعالیت‌هایی مثل طرح کلی، برنامه‌ریزی، تنظیم و ترتیب دادن، رنگ‌آمیزی و الگوسازی اشاره دارد. باوجوداین، چنان‌که معمولاً در حرفه طراحی شهری مرسوم است، اصطلاح شهری معنای گسترده و جامعی دارد که نه فقط شهر و شهر کوچک را در برمی‌گیرد، بلکه شامل روستا و دهکده نیز می‌شود. طراحی هم به‌جای اینکه تعبیر زیبایی‌شناسانه خشکی داشته باشد، بیشتر در رابطه با حل کارآمد مسائل و یا فرایندهای ایجاد یا سازمان‌دهی توسعه است. طراحی شهری معاصر با ترکیب سنت‌های قبلی، هم‌زمان به طراحی فضای شهری به‌مثابه کلتی زیبایی‌شناسانه و نیز قرارگاهی رفتاری می‌پردازد. تمرکز طراحی شهری بر تنوع و فعالیت به ایجاد مکان‌های شهری موفق کمک می‌کند و به‌ویژه به این امر می‌پردازد که محیط کالبدی چگونه از کارکردها و اقدامات روی‌داده در آن پشتیبانی می‌کند. با این مفهوم، طراحی شهری به‌مثابه طراحی و مدیریت قلمرو عمومی مطرح می‌شود. قلمرو عمومی به‌عنوان وجه عمومی ساختمان‌ها، فضاهای مابین جبهه‌های ورودی، فعالیت‌های روی‌داده در این فضاها و مابین این فضاها و مدیریت این فعالیت‌ها تعریف می‌شود و تمامی این‌ها متأثر از کارکردهای خود ساختمان‌ها، یعنی قلمرو خصوصی هستند (کرمونا و دیگران، ۱۳۹۱).

قلمرو عمومی

عناصر مختلف محیط شهری را به یکدیگر پیوند می‌دهد. فضاهای عمومی مانند چسبی عمل می‌کنند که به‌وسیله آن‌ها تعدادی از اجزای شهری به یکدیگر متصل شده، ستون فقراتی را شکل می‌دهند که پروژه‌های بزرگ شهری بر روی آن قرار می‌گیرند. اهمیت و میزان تأکید بر قلمرو عمومی تا حدی است که طراحی شهری را معادل با طراحی قلمرو عمومی دانسته‌اند و به طراحی شهری به‌عنوان فعالیتی نگاه می‌کنند که با فضای میان ساختمان‌ها سروکار دارد؛ البته این نوع برخورد با مسئله، تفسیر محدود و تنگ‌نظرانه‌ای از قلمرو عمومی و نقش طراحی شهری است، زیرا طراحی شهری با گستره وسیعی از موضوعات و مقیاس‌ها سروکار دارد. (مدنی پور، ترجمه امین زاده و رضا بیگی ثانی، ۱۳۹۵: ۱۹)

تفاوت فضای شخصی و قلمرو

مهم‌ترین وجوه افتراق فضای شخصی و قلمرو عبارت‌اند از این‌که اولاً فضای شخصی قابل انتقال است و از جایی به‌جای دیگر با شخص موردنظر حرکت می‌کند. درحالی‌که قلمرو به‌طور نسبی ثابت است. دوم اینکه حیوان یا انسان معمولاً قلمرو خود را مرزبندی کرده و به‌گونه‌ای ملموس و محسوس آن را به دیگران تفهیم می‌کند، به‌عبارت‌دیگر، خود را در قالب قلمرو مرزبندی شده‌ای قرار می‌دهد که کاملاً برای دیگران محسوس است. در مقابل مرزبندی فضای شخصی نامحسوس و ناملموس است و به‌گونه‌ای نامریی بر روابط بین افراد حاکم

می‌شود. سوم آنکه فضای شخصی برای هر کس پیکر او را در مرکز خود دارد. درحالی‌که قلمرو چنین نیست؛ یعنی چه پیکر شخص در میان باشد یا نباشد، قلمرو به قوت خود باقی است (انصاری و دیگران، ۱۳۸۹)

قلمروها و حریم‌ها

قلمروها و حریم‌ها معمولاً حوزه‌هایی هستند که در پیرامون یک فرد یا شیء به‌گونه‌ای تعریف می‌شوند که به آن تعلق داشته باشند. قلمرو معمولاً مربوط به موجودات زنده است و آن‌ها با رفتار خاصی حدود و ثغور را مشخص می‌کنند. ولی حریم می‌تواند پیرامون اشیاء هم شکل گیرد و بیشتر از طرف مخاطب استنباط می‌گردد تا آنکه شیء یا فردی که حریم متعلق به اوست آن را ا به رخ کشد. رفتارها به طرق مختلف تحت تأثیر این قلمروها و حریم‌ها قرار می‌گیرند. فرد معمولاً در قلمروی خود بسیار آزادتر و راحت‌تر عمل می‌کند و رفتارهایی را انجام می‌دهد که در قلمرو یا حریم دیگران به انجام آن اطمینان نداشته باشد. با آنکه فرد برای حفظ حریم یا قلمروی خود رفتارهای تدافعی اتخاذ می‌کند. افراد معمولاً به‌گونه‌ای رفتار می‌کنند که حریم یا قلمروی دیگری را مخدوش نکنند. به‌طور مثال دو دست‌فروش که کالای یکسانی عرضه می‌کنند مکان‌هایی خاصی را بافاصله مشخص از هم در فضای شهری اشغال می‌کنند. (پاکزاد، ۱۳۹۱: ۵۲)

خلوت، قلمروپایی و فضای شخصی نظریه هم‌جواری

خلوت: مفاهیم خلوت، قلمروپایی و فضای شخصی با هم ارتباط نزدیکی دارند. (آلتمن، ۱۹۷۵) مدلی مفهومی را پیشنهاد کرده است که در آن فضای شخصی و قلمروپایی سازوکارهای اصلی دست یافتن به خلوت قلمداد شده‌اند. مردم تلاش می‌کنند در انجام فعالیت‌ها به سطح مناسبی از خلوت دست یابند. در نتیجه دانستن معنا و مفهوم خلوت اهمیت زیادی دارد. در تعاریف مربوط به خلوت یک ویژگی مشترک وجود دارد. نکته اصلی این تعاریف، توانایی کنترل افراد یا گروه‌ها بر تعامل دیداری، شنیداری و بویایی با دیگران است. خلوت نباید به گوشه‌گیری از جمع و تمایل به انزوا منجر شود. انواع مختلفی از خلوت وجود دارد که هرکدام مقصد متفاوتی را تأمین می‌کنند. خلوت از جهت رابطه بین فرد و گروه و مابقی جامعه قابل اهمیت است. نوع و میزان خلوت مطلوب به الگوی جاری فعالیت، زمینه فرهنگی و شخصیت و انتظارات فردی وابسته است. استفاده از دیوار، پرده و نشانه‌گذاری‌های نمادین و واقعی برای تعیین قلمرو مکانی و فاصله‌ها همگی روش‌هایی برای تأمین خلوت هستند که تحت کنترل طراحان محیط می‌باشند. سطح (مات، شفاف، جاذب صدا) کمابیش جریان اطلاعات را از فضایی به فضای دیگر قطع می‌کنند. یکی از دلایل اصلی نارضایتی از محیط ساخته‌شده، عدم تأمین سطح مطلوبی از خلوت است (لنگ، ترجمه عینی فر، ۱۳۹۶)

ازدحام: خلوت بیش‌از اندازه به احساس انزوای اجتماعی و خلوت کم به احساس ذهنی ازدحام منجر می‌شود. ازدحام به دلیل محدود ساختن استقلال و بیان فردی موجب فشار عصبی می‌شود و زمینه‌های برقراری ارتباط دلخواه را مشکل می‌کند. ازدحام با تراکم جمعیتی که معمولاً با میزان جمعیت در واحد سطح (مثل نفر در هکتار) اندازه‌گیری می‌شود متفاوت است. ازدحام با احساس عدم کنترل بر محیط همراه است؛ و تحت تأثیر ادراک فرد از میزان کنترلی است که دیگران بر مزاحمت‌های خود دارند؛ بنابراین، صدای رادیو یا حمل‌اثر نسبت به صدای رفت‌وآمد اتومبیل مزاحمت بیشتری دارد، دلیل آن است که صدای رادیو قابل کم کردن است

و اثاث منزل را می‌توان در زمان مناسب‌تری جابه‌جا کرد. ازدحام به دلیل ربط مستقیم به «فشار اجتماعی» موجب رفتارهای منفی می‌شود. راسل موری معتقد است که رفتارهایی چون تنبیه کودک توسط والدین به ازدحام بستگی دارد درحالی‌که به نظر نمی‌رسد تراکم با این‌گونه رفتارها رابطه علی داشته باشد. قرارگاه‌ها یا مکان‌های رفتاری نباید بیش‌ازاندازه شلوغ باشند؛ به این معنا که تعداد افراد باید با الگوی جاری رفتار تناسب داشته باشد و مردم باید فضای شخصی کافی و کنترل قلمروپایی دلخواه خود را داشته باشند (لنگ، ترجمه عینی فر، ۱۳۹۶).

فضای شخصی: تأمین فضای شخصی یکی از سازوکارهای اصلی دست یافتن به خلوت است. فضای شخصی نباید با فضای شخصی شده اشتباه شود، اگرچه ممکن است این دو واژه به‌جای یکدیگر استفاده شوند. اولی به فاصله‌ای گفته می‌شود که حیوانات هم‌گونه، به‌جز در مواردی که تماس‌های خصوصی بین آن‌ها جریان دارد بین خود رعایت می‌کنند. دومی به محدوده‌ای از محیط طبیعی یا مصنوعی که به‌عنوان قلمرو تعیین‌شده باشد گفته می‌شود. سامر فضای شخصی را این‌گونه تعریف کرده است: فضای شخصی محدوده‌ای غیرقابل رویت در اطراف فرد است که مزاحمی به آن راه ندارد. فضای شخصی نه الزاماً شکل حجمی دارد و نه به‌طور مساوی در تمام جهات گسترش می‌یابد بلکه شبیه صدفی حلزونی، حبابی از صابون، تشعشعی نورانی و یا یک چادر اکسیژن است. اگر شخص دیگری وارد این فضا شود، فرد احساس مزاحمت می‌کند و عدم رضایت خود را نشان می‌دهد. حتی اگر علائم بیرونی عدم رضایت پنهان بماند، در مقابل مزاحمت‌ها، واکنش‌هایی چون سرخ شدن پوست بروز می‌نماید. اگرچه فضای شخصی متغیر رفتار جالب‌توجهی است، ولی آن‌قدر که سامر فکر می‌کرد به درک محیط و طراحی کمک نمی‌کند. به‌هرحال برای طراحی عناصر تثبیت‌شده محیط و طراحی فضاهای نشستن، باید ویژگی‌های فضای شخصی را درک کرد (لنگ، ترجمه عینی فر، ۱۳۹۶).

شخصی‌سازی و فضای شخصی شده: شخصی‌سازی به نشانه‌گذاری، یا یکپارچگی و همسانی اشیای یک مکان که موجب احساس مالکیت بر آن مکان است گفته می‌شود. فرایند شخصی‌سازی می‌تواند خودآگاه باشد، ولی در اغلب موارد فرایندی ناخودآگاه است. شخصی‌سازی جلوه‌ای از تمایل به کنترل قلمرو مکانی و بیان سلیقه زیباشناختی و تلاشی برای سازگاری بهتر محیط و الگوهای رفتار است. بعضی از محیط‌ها بدون خسارت و دخل و تصرف، قابل شخصی‌سازی هستند؛ محیط‌های دیگری که سامر آن‌ها را معماری سخت نامیده، مشکل‌تر شخصی می‌شوند. میزان شخصی شدن یک مکان به قابلیت مصالح به‌کاررفته در ساخت آن، شدت نیاز ساکنین به تغییر آن، منافع که در آن مکان دارند و هنجارهای اجتماعی و قوانین رسمی رایج در آن مکان بستگی دارد. در مناطقی که جمعیت همگون است، خیابان‌ها و محلات به‌گونه‌ای شخصی می‌شوند که کل منطقه نمادی از فرهنگ آن گروه شود (لنگ، ترجمه عینی فر، ۱۳۹۶).

نابرابری جنسیتی در فضا: اگر برابری در اجتماع را به ایجاد امکان زندگی، انتخاب و رضایت‌مندی برای تمامی افراد با توجه به تفاوت‌ها در خصوصیات و نیازهایشان معنی کنیم، در حال حاضر زنان به‌عنوان نیمی از جامعه‌ی انسانی از امکان حضور برابر با مردان در عرصه‌ی اجتماع محروم‌اند. جامعه برای تأمین این برابری باید با درک تفاوت در نیازها، موقعیت و اهداف افراد، موانع محدودکننده را رفع کند و به آن‌ها امکان حضور و مشارکت اجتماعی برابر بدهد.

شهر به‌عنوان بستر و تجلی‌گاه حضور جامعه‌ی انسانی محل بروز فضایی ویژگی‌ها و خصوصیات جامعه‌ی شهری تلقی می‌شود. در اینجا ارتباطی دوجانبه میان جامعه انسان و فضا نمود می‌یابد. از یک‌سو این اجتماع انسانی است که به فضا شکل می‌دهد و طی نسل‌ها فضا را با نوع استفاده‌ی خود متناسب می‌کند؛ از سوی دیگر ویژگی‌های یک فضا کیفیت حسی - ادراکی ناشی از آن فضا و امکانات متناسب را در اختیار بهره‌برداران قرار می‌دهد. این ارتباط متقابل نقشی تعیین‌کننده در دامنه‌ی فعالیت انسان‌ها، واکنش آن‌ها در مقابل عناصر مطلوب و موانع و نیز نوع بروز احساساتشان نسبت به دیگران و اجتماع دارد. فضا هویت انسان‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد، می‌تواند احساسی مطلوب به آن‌ها بدهد یا افراد را دچار سردرگمی کند و موجب بروز تبعیض و انحراف شود. زنان به‌طور مداوم در طول زندگی عوارض و نشانه‌های نابرابری و نبود فرصت‌های مناسب و موانع سر راه مشارکت در مسائل و موضوعات اجتماعی را به‌صورت کاستی‌های فرهنگی، فیزیکی و کالبدی لمس می‌کنند و پیوسته در حال تلاش برای انطباق خود با شرایط و امکانات موجودند. در یک فضای اجتماعی مناسب که ایجاد امکان زندگی و فعالیت درخور برای تمامی اعضا از اهداف اصلی است، تفاوت در نیازها، موقعیت‌ها و اهداف حضور انسان‌ها در اجتماع نیز درک می‌شود، موانع محدودکننده برطرف و این امکان به هر انسانی داده می‌شود تا از توانایی‌هایش حداکثر بهره‌برداری را داشته باشد و از راه تعاملات اجتماعی به خلاقیت و شکوفایی مناسب برسد (مهدی زاده، ۱۳۹۵).

زنانه شدن شهر: طراحی شهری امروز، برخلاف دیدگاه سطحی‌نگر و یک‌جانبه‌دیروز، باید نگرش خود را در جهت طراحی فضاهایی با قابلیت پذیرش ترکیبی از زنان و مردان تغییر دهد. امروزه که زنان نیز به‌مانند مردان در اجتماع حضور دارند، باید برای حضور، گذران اوقات فراغت و تردد، امنیت و آسایش لازم را داشته باشند. فضاهایی که انعطاف‌پذیری و امکانات لازم را برای حضور، تردد و فعالیت مردان و زنان فراهم نماید و نقش‌های جدید آنان در فرهنگ امروز را لحاظ نماید (فاضلی، ۱۳۹۷: ۲۳). نظریه‌های شهری سنتی دارای تمایزهای متعددی مانند تمایز میان بخش دولتی و بخش خصوصی، شهر و حومه شهر، کار و خانه، تولید و بازتولید هستند. در هرکدام از این دوگانه‌ها فرض بر این است که حیطه‌های دوم تنها به زنان تعلق دارند. این محیط‌ها به‌طور خاص مورد بی‌توجهی قرار گرفته‌اند. در عوض، فضاها و مکان‌های بخش اول که محیط‌های مردانه به‌حساب آمده‌اند، همواره موضوع نظریه‌پردازی و تحلیل بوده‌اند (فاضلی، ۱۳۹۷: ۲۷).

پارک‌ها: به‌طور سنتی به پارک‌های محلی یا فضاهای باز پارک مانند، همچون موهبتی اعطاشده برای جمعیت محرومیت کشیده شهرها، نگریسته می‌شود. بگذارید این فکر را کنار گذاشته و با تغییر موضعی پارک‌های شهری را مکان‌هایی محروم بدانیم که نیازمند اعطای موهبت زندگی و قدردانی‌اند. این موضع با واقعیت انطباق بیشتری دارد؛ زیرا مردم، استفاده کردن را به پارک‌ها اعطاء کرده، موفقیت را به آن‌ها ارزانی می‌دارند و در غیر این صورت استفاده را دریغ کرده پارک‌ها را به شکست و طرد محکوم می‌نمایند (جیکوبز، ترجمه پارسی و افلاطونی، ۱۳۹۶: ۹۴). در جدول (۱) شاخص‌هایی که از مبانی نظری استخراج شده‌اند ارائه شده است.

جدول (۱). شاخص‌های استخراج‌شده از مبانی نظری تحقیق

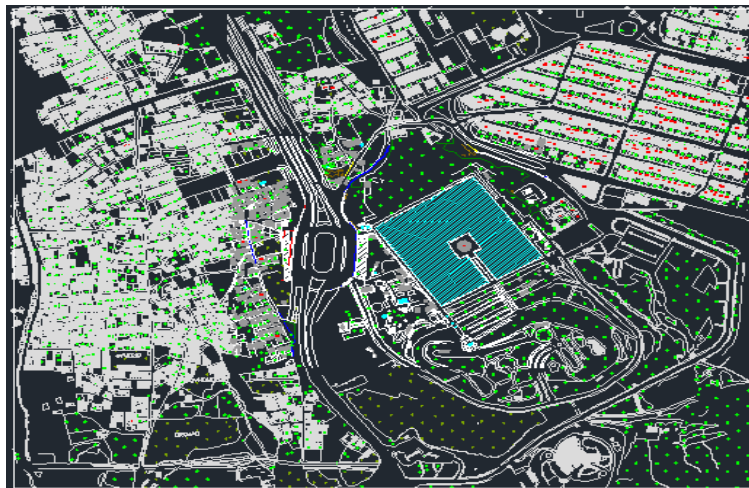
ردیف	دسته‌بندی	شاخص	نظریه پرداز
۱	قلمرو	توجه به طراحی محیط- تأثیر محیط بر رفتار- کنترل روابط بین فردی- تأمین خلوت بهینه- کنترل افراد بر تعامل دیداری- کنترل افراد بر تعامل شنیداری- کنترل افراد بر تعامل بویایی- توانایی کنترل تعامل اجتماعی- حق انتخاب- امکان تعامل اجتماعی دلخواه فرد- تأمین فضای شخصی در محیط- تنظیم حریم بین خود و دیگران- احساس مالکیت و حق انسان نسبت به یک مکان- شخصی‌سازی و نشانه‌گذاری یک محوطه- حق دفاع در مقابل مزاحمت- تأمین کارکردهای نیازهای فیزیولوژیک- تأمین کارکردهای نیازهای شناختی- تأمین کارکردهای نیازهای زیباشناختی- کنترل قلمرو مکانی- هویت- انگیزش- امنیت- حباب فضایی (قلمرو پیوسته)- رفتارهای ضداجتماعی.	Jon lang
		حس امنیت- نیاز روانی و اجتماعی- فضای تعاملی- فضایی همگانی- قلمرو تعاملی- قلمرو فرهنگی- قلمرو روانی- عاطفی- انعطاف‌پذیری- فضاهایی درخور- آزادی عمل در رفتار	جهانشاه پاکزاد
		فاصله‌ی گریز - فاصله‌ی بحرانی (حساس) - فاصله‌ی شخصی - فاصله‌ی اجتماعی- فضای اجتماع دوست- فضای اجتماع گریز- تأثیر میل‌مان بر رفتار در فضا- فاصله‌ی صمیمی- فاصله‌ی شخصی- فاصله اجتماعی- فاصله‌ی همگانی.	
		حق حضور- حق استفاده و عمل و رفتار آزادانه در مکان- حق اختصاص به خود- حق تغییر و اصلاح- حق واگذاری	Kevin lynch
		نقشه‌های ذهنی در افراد- کنش در فضا- روابط مکانی خودمحور- دریافت کردن فضا با حس ها- روابط مکانی عینی بر پایه‌ی اشیاء- مفهوم اندیشی درباره‌ی فضا	Ali madanipour
		بیان هویت فردی (زدن مهر مشخص فرد بر محیط)- شخصی‌سازی فضای عمومی- غیرخودی بودن (از دست رفتن حس تعلق به مکان)- مکان و غیر مکان- تأثیر محیط بر رفتار- تأثیر رفتار بر محیط- امکانات در محیط- احتمالات در محیط- قلمرو فرهنگی اجتماعی (محلی برای تعاملات اجتماعی)- ایمنی- ایزوله سازی فضا- ترس از قربانی شدن- کنترل فضا- نظارت- فعالیت	Matthew carmona
		رفتارهای کلامی- رفتارهای غیر کلامی و محیطی- کنش متقابل عوامل فرهنگی محیطی- کنترل و نظارت بر مکان- قلمروی شخصی- قلمروی تعاملی- فضای قابل دفاع- قلمروی عمومی (موقتی)- تصرف جماعتی مکان- تصرف آزاد مکان- قلمروی دایره‌ای شکل- تمایل افراد به داشتن قلمرو- سلطه و رفتار قلمروی	Irwin altman
		گسترده‌گی دید به اطراف (دید و منظر)- امکانات مناسب (نیمکت، صندلی و میز، نورپردازی، آب‌نما، سایه درختان، زمین مسطح برای پیاده‌روی و ...)- نزدیکی به درب ورودی- امنیت بالای پارک- نظارت نگهبانان و کاربران- انعطاف‌پذیری محیط (امکان جایابی نیمکت‌ها)- دنج بودن- استفاده مستمر- وجود فضای کافی جهت فعالیت خاص و ...	مجتبی انصاری و دیگران
		نیازهای مادی انسان در قلمرو عمومی شهر (نیازهای فیزیولوژیک)- نیازهای روانی انسان- نیازهای معنوی انسان	محمد نقی زاده
		کالبدی- عملکردی- ادراکی و روانی- فرهنگی- اجتماعی	حسین بحرینی و دیگران
هویت- انگیزش- امنیت- خودشکوفایی- عزت نفس- حس تعلق به محیط- رضایت از مکان زندگی- معیار اجتماعی فرهنگی- فعالیتی- کالبدی- حفظ هویت و شخصیت	منصور یگانه و دیگران		
۲	زن	جدایی جنسیتی- فضایی جدا از یکدیگر	Christopher alexander
		تفکیک جنسیتی- طبقه‌ی اجتماعی- مذهب- توانایی فیزیکی- سن- نیازها- ادراکات- تجارب- هویت‌های زنانه- امنیت- حجب و حیا- فضاهای شلوغ (کمتر استرس‌زا)- ترس	Tridib banerjee
		امنیت جهت حضور- نسبی بودن زنانه شدن فضای شهری- فرایندی بودن زنانه شدن فضای شهری- عدالت جنسیتی- حق حضور در فضاهای عمومی- همگانی شدن قدم زدن در شهر	نعمت اله فاضلی
		امنیت محیطی- ایمنی- پاکیزگی محیط- حس تعلق- وابستگی به مکان- زیبایی فضا	ملیحه ایزدی و دیگران
		تأمین نیاز بانوان از دیدگاه فرهنگی- اجتماعی، مشارکتی- فراغتی، تفریحی- بهداشتی- اقتصادی	فرشته حبیب و دیگران
۳	پارک	سایه- پناهگاه (وسیله آسایش و راحتی)- منظر کف پایه ها- سایبان ها- فضاهای نیمه بسته و کاملاً بسته	Gordon cullen
		توجه به نیمکت- فضای باز کیف زنی- فضای باز برای خلأهای بی محافظ بین ساختمان‌ها- فضای باز برای استفاده و لذت بردن مردم عادی	Jane jacobs

Matthew carmona	نشانه‌های عملکردی محیط - نشانه‌های زیباشناختی محیط - کیفیت فضا - توجه به مبلمان شهری		
نعمت اله فاضلی	فضای انعطاف‌پذیر		
سید هادی حسینی و دیگران	کارکرد اکولوژیکی - کارکرد تسکین و آرامش بخشی - کارکرد آموزشی فرهنگی - روانشناختی - فراغتی اجتماعی		
طلا رشیدی و دیگران	عامل انگیزشی فیزیکی - احساسی - هویت یابی - فرهنگی		
علی گلی و دیگران	قلمروسازی - نظارت طبیعی - روشنایی - منظر سازی - امنیت فیزیکی - کنترل دسترسی - پشتیبانی فعالیت - نگهداری. طراحی مناسب فضای درونی پارک - سرزندگی و شادابی - امنیت و آرامش روانی		
مهروش کاظمی و دیگران	تأمین حس تسلط فضایی - سهولت دسترسی - تفکیک فضایی قلمروها		
راضیه رضازاده، مریم محمدی	راحتی و آسایش - ویژگی‌های زیباشناختی - مقیاس و اندازه		
ملیحه هاشمی و دیگران	سهولت دسترسی - امنیت - وجود طبیعت - راحتی - فعالیت‌های ورزشی - بهداشت - آسایش کودکان - وجود خدماتی مانند اغذیه فروشی - تعامل اجتماعی		

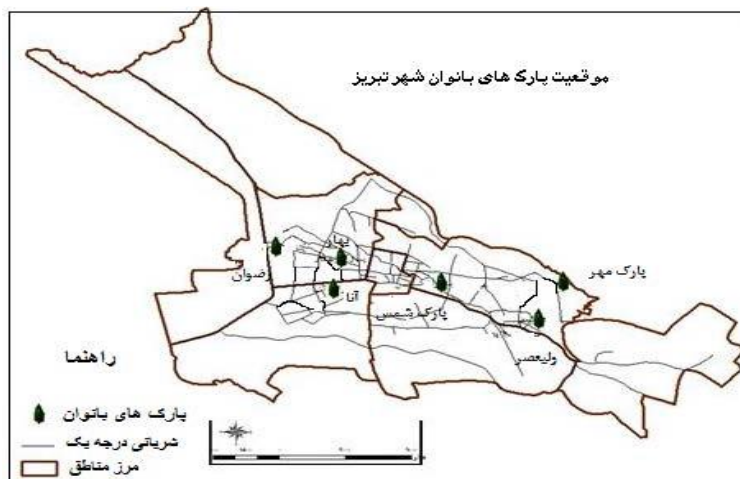
روش تحقیق

محدوده مورد مطالعه

شهر تبریز، بر اساس آخرین سرشماری مرکز آمار ایران که در سال ۱۳۹۵ صورت گرفته، شهر تبریز با جمعیتی بالغ بر ۱/۷۷۳/۰۳۳ نفر بوده که ششمین شهر پرجمعیت ایران پس از تهران، مشهد، اصفهان، کرج و شیراز محسوب می‌شود. پارک‌های شهری بیش از ۵۲ درصد از فضاهای سبز عمومی شهر تبریز را تشکیل می‌دهند. طبق آمار سازمان پارک‌ها و فضای سبز در سال ۱۳۹۵ تعداد پارک‌های شهر تبریز حدود ۱۷۰ مورد می‌باشد. پارک ائل‌گلی یا شاه‌گلی به‌عنوان اصلی‌ترین نمونه موردی در پژوهش حاضر زیباترین و مهم‌ترین تفرجگاه شهر تبریز است که در جنوب شرق آن و در ۷ کیلومتری مرکز شهر واقع شده است. این مکان در زمان آق قویونلوها ایجاد شده و در دوره صفویان گسترش یافته است. پارک‌های ولیعصر و پارک شمس را به‌عنوان تکمیل‌کننده نتایج طرح در کنار پارک ائل‌گلی قرار داده‌ایم. پارک ولیعصر در ضلع شرقی تبریز و در کوی ولیعصر، کنار پارک باغ‌ار باغی قرار دارد، یکی از ویژگی‌های متمایز پارک ولیعصر زیبایی معماری و استفاده از حوضچه‌های آب و آبروها در سرتاسر پارک می‌باشد. درواقع معماری پارک ولیعصر، برگرفته از معماری اصیل ایرانی با استفاده از حوض‌های کوچک در سرتاسر پارک و اتصال آن‌ها به هم با استفاده از آبروهاست که درنهایت به استخر وسط پارک متصل می‌شوند. از میان ۱۷۰ پارک در شهر تبریز، تعداد ۶ پارک، ویژه بانوان است که از بین ۶ پارک بانوان، فقط پارک شمس (باغ پارک بانوان ۱) انتخاب شده است اشکال (۲ و ۳).

شکل (۲). موقعیت پارک ائل گلی شهر تبریز

شکل (۳). موقعیت پارک های بانوان شهر تبریز

داده و روش کار

تحقیق حاضر از لحاظ نوع داده‌ها توصیفی-تحلیلی/پیمایشی است و از لحاظ رویکرد تبیینی-استنباطی می‌باشد. نوع مطالعه به‌صورت کمی و کیفی بوده و مطالعات به دو روش میدانی و کتابخانه‌ای انجام شده است. در حوزه مطالعات میدانی روش پیمایشی بوده و از پرسش‌نامه بسته محور استفاده شده است. حوزه مطالعات کتابخانه‌ای شامل اسناد کتابخانه‌ای (کتاب‌ها)-مقالات-رساله‌های داخلی و خارجی-مدل‌ها و نمودارهای علمی و ... بوده است که ابتدا شاخص‌های اصلی بر اساس سه موضوع قلمرو، زنان و پارک از بخش مبانی نظری استخراج شد. در پژوهش حاضر شهر تبریز به‌عنوان جامعه آماری معرفی شد که فضاهای شهری برای تحقیق موردنیاز بودند ولی از آنجایی که تعداد فضاهای شهری تبریز زیاد بوده و امکان بررسی تمام آن‌ها فراهم نیست سه نوع فضای شهری را به‌صورت هدفمند انتخاب کرده‌ایم. فضاهای شهری موردبررسی پارک ائل گلی تبریز، پارک شمس تبریز (پارک بانوان) و پارک ولیعصر تبریز معرفی شد. از آنجایی که جامعه آماری موردبررسی

شامل طیف وسیعی از زنان با فرهنگ‌ها، سنین و رفتارهای مختلف می‌باشد و نیز افراد بومی و غیربومی در این فضاها حضور دارند، گزینش افراد مصاحبه‌شونده در فضای موردنظر از روش تصادفی (از میان زنان) استفاده شد. حجم نمونه پژوهش با استفاده از فرمول کوکران محاسبه شد. با توجه به آخرین سرشماری، جمعیت زنان تبریز ۷۶۴۲۰۳ نفر برآورد شده و مجموع نمونه بر اساس آخرین سرشماری و با استفاده از فرمول کوکران به تعداد ۳۸۳۰۹۶۷۴ و به عبارت ساده‌تر ۳۸۴ رسید. جهت پایایی تحقیق، اطلاعات جمع‌آوری‌شده را با استفاده از نرم‌افزار تحلیل عاملی مورد تجزیه تحلیل قرار دادیم و داده‌ها را خلاصه‌سازی کردیم و روایی تحقیق با نظر پانل متخصصان و کارشناسان در زمینه موضوع موردپژوهش مورد تأیید قرار گرفت. داده‌های جمع‌آوری‌شده با استفاده از آمار توصیفی و استنباطی مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد. ابتدا در سطح توصیفی، با استفاده از شاخص‌های آمار توصیفی مانند جداول و نمودارهای توزیع فراوانی، ویژگی‌های جمعیت شناختی آزمودنی‌ها موردبررسی قرار گرفت و سپس در سطح استنباطی، از آزمون‌های آماری مرتبط شامل تحلیل عاملی اکتشافی (تحلیل مؤلفه اصلی) استفاده‌شده است.

نتایج

ابتدا با بررسی ادبیات پژوهش و مبانی نظری شاخص‌های کلی استخراج شد که به‌صورت پرسش‌نامه‌ای مشتمل بر ۷۰ گویه تهیه و در اختیار افراد نمونه قرار گرفت و ۵ بعد منظر، روان‌شناختی، ریخت‌شناسی، امنیتی و عملکردی به دست آمد. پس از جمع‌آوری داده‌ها به‌منظور رواسازی پرسش‌نامه و نیز تعیین مؤلفه‌ها، از روش تحلیل عاملی اکتشافی (روش تحلیل مؤلفه اصلی یا روش PCA^۲) استفاده شد تا از این طریق ۱ ابعاد و مؤلفه‌های استخراج‌شده با ۵ مؤلفه و ۷۰ گویه‌ای که از طریق بررسی پیشینه نظری و تجربی و نیز نظرات متخصصین به‌دست‌آمده است مطابقت داده شود، (۲) مؤلفه‌های موجود در ایجاد قلمروی عمومی مطلوب زنان در پارک‌های شهر تبریز تعیین شود و (۳) روایی سازه پرسش‌نامه تأیید گردد. تحلیل عاملی اکتشافی: در مرحله اول پرسش‌نامه ۷۰ گویه‌ای در معرض تحلیل مؤلفه اصلی قرار گرفته تا از این طریق زیر مؤلفه‌های استخراج‌شده با ۵ زیر مؤلفه‌ای که از طریق بررسی پیشینه نظری و تجربی و نیز نظرات متخصصین به‌دست‌آمده است مطابقت داده شود. اندازه‌های KMO و نتایج آزمون کرویت بارتلت در جدول (۲) نمایش داده‌شده است.

جدول (۲). اندازه‌های KMO و نتایج آزمون کرویت بارتلت برای پرسش‌نامه ۷۰ گویه‌ای

۰/۹۲۵		شاخص کفایت نمونه‌گیری
۳۵۴۶۰/۸۰۴	مجذور خی	آزمون کرویت بارتلت
۲۴۱۵	درجه آزادی	
۰/۰۰۰۱	سطح معنی‌داری	

3. Principal Component Analysis

چنانکه در جدول (۲) دیده می‌شود، مقدار KMO برابر با ۰/۹۲۵ است که نزدیک ۱ است. همچنین سطح معنادار بودن مشخصه آزمون کرویت بارلت نیز صفر است که کوچک‌تر از ۰/۰۵ است و نشان می‌دهد از لحاظ آماری معنادار است. بنابراین، بر پایه هر دو ملاک می‌توان نتیجه گرفت که اجرای تحلیل عاملی بر اساس ماتریس همبستگی حاصل در گروه نمونه مورد مطالعه، قابل توجیه خواهد بود.

خروجی دوم تحلیل عاملی اکتشافی جدول اشتراکات نامیده می‌شود که ضرایب تعیین گویه‌ها را نشان می‌دهد، مقادیر حاصل از تجزیه و تحلیل گویه‌ها بالاتر از مقدار ۰/۷ قرار داشته که تأییدی بر مناسب بودن داده‌ها و تحلیل عاملی می‌باشد. خروجی سوم جدول تبیین واریانس است. جدول (۳) مقدار ویژه، درصد واریانس و درصد تراکمی عامل‌های باقیمانده در تحلیل (عامل‌هایی که دارای مقدار ویژه بزرگ‌تر یا مساوی ۱ بودند) را قبل و پس از چرخش واریماکس نشان می‌دهد.

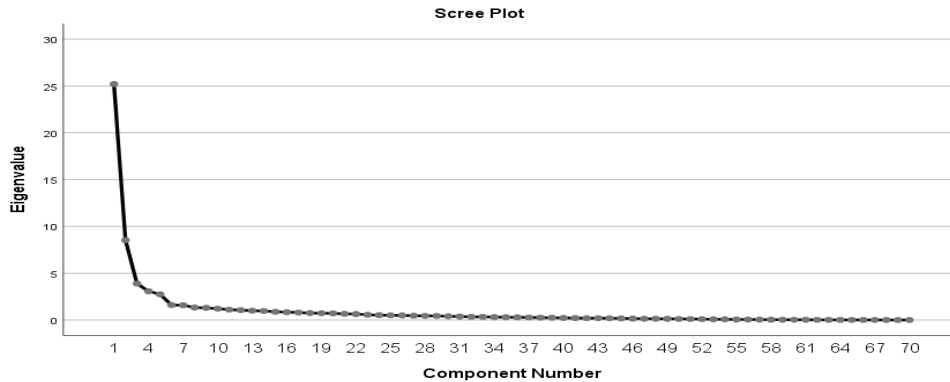
تذکر: در جدول (۳) به دلیل تعداد زیاد گویه‌ها (۷۰ گویه) فقط مقدار ویژه، درصد واریانس و درصد تراکمی برای گویه‌های ۱ تا ۱۳ عنوان شده است.

جدول (۳). مقادیر ارزش ویژه، درصد واریانس و درصد واریانس تراکمی

گویه	مقادیر ویژه			مجموع مجذورات بعد از چرخش واریماکس		
	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد تراکمی	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد تراکمی
۱	۲۵/۲۰۵	۳۶/۰۰۷	۳۶/۰۰۷	۱۰/۳۴۴	۱۴/۷۷۸	۱۴/۷۷۸
۲	۸/۵۳۴	۱۲/۱۹۱	۴۸/۱۹۸	۸/۵۹۹	۱۲/۲۸۴	۲۷/۰۶۲
۳	۳/۸۹۴	۵/۵۶۳	۵۳/۷۶۱	۷/۶۵۴	۱۰/۹۳۵	۳۷/۹۹۷
۴	۳/۰۷۴	۴/۳۹۲	۵۸/۱۵۳	۷/۳۶۱	۱۰/۵۱۶	۴۸/۵۱۳
۵	۲/۷۵۳	۳/۹۳۳	۶۲/۰۸۶	۷/۲۴۰	۱۰/۳۴۳	۵۸/۸۵۶
۶	۱/۶۰۳	۲/۲۹۰	۶۴/۳۷۶	۱/۹۸۰	۲/۸۲۹	۶۱/۶۸۵
۷	۱/۵۸۵	۲/۲۶۴	۶۶/۶۴۰	۱/۷۷۶	۲/۵۳۷	۶۴/۲۲۲
۸	۱/۳۳۷	۱/۹۱۰	۶۸/۵۵۰	۱/۷۱۱	۲/۴۴۵	۶۶/۶۶۶
۹	۱/۳۰۶	۱/۸۶۶	۷۰/۴۱۷	۱/۶۶۴	۲/۳۷۸	۶۹/۰۴۴
۱۰	۱/۲۱۷	۱/۷۳۸	۷۲/۱۵۵	۱/۵۲۲	۲/۱۷۵	۷۱/۲۱۹
۱۱	۱/۱۱۲	۱/۵۸۹	۷۳/۷۴۴	۱/۳۹۰	۱/۹۸۶	۷۳/۲۰۵
۱۲	۱/۰۵۷	۱/۵۱۰	۷۵/۲۵۴	۱/۳۸۱	۱/۸۳۰	۷۵/۰۳۵
۱۳	۱/۰۰۲	۱/۴۳۱	۷۶/۶۸۵	۱/۱۵۵	۱/۶۵۰	۷۶/۶۸۵

چنانکه در جدول (۳) دیده می‌شود، ارزش‌های ویژه ۱۳ گویه بزرگ‌تر از یک است و درصد پوشش واریانس مشترک بین گویه‌ها برای این ۱۳ گویه بر روی هم ۷۶/۶۸۵ درصد کل واریانس متغیرها را تبیین می‌کند. به عبارت دیگر، چنانچه از مجموعه گویه‌ها بر پایه مطالب بالا، ۱۳ مؤلفه استخراج شود، به اندازه ۷۶/۶۸ درصد کل واریانس تبیین می‌شود.

خروجی چهارم نمودار مقدار ویژه معروف به نمودار Scree یا سنگ‌ریزه شکل (۴) را نشان می‌دهد. از این نمودار می‌توان برای تصمیم‌گیری درباره تعداد مؤلفه‌های باقی‌مانده در کنار شرط بزرگی مقدار ویژه استفاده کرد.

شکل (۴). نمودار scree برای مجموعه ۷۰ گویه‌ای پرسش‌نامه

پس از انجام تحلیل عاملی و اجرای شیوه چرخش واریماکس برای ساده‌سازی مؤلفه‌ها، مشخص شد که بهترین راه‌حل عاملی، دارای ۱۳ مؤلفه است. نتایج ساختار عاملی چرخش واریماکس در جدول (۴) نشان داده شده است. مقادیر چرخش یافته بر اثر ۲۵ تکرار حاصل شده و پس‌ازاین تعداد تکرار، در چرخش واریماکس همگرایی حاصل شده است. البته نتایج ساختار عاملی چرخش واریماکس نشان داد که گویه‌های شماره ۷۰، ۶۲، ۲۶، ۳۸، ۴۵، ۶۱، ۲۲، ۲۴، ۶۷، ۴۸، ۳۴، ۱۰، ۷، ۱۷، ۲۸ و ۱ با چندین مؤلفه استخراج شده همبستگی بالایی دارند، به همین دلیل این گویه‌ها حذف شدند. همچنین برخی از گویه‌های فوق‌الذکر با مؤلفه‌های ششم تا سیزدهم نیز همبستگی داشتند که به خاطر پایین بودن یا منفی بودن این همبستگی‌ها، مؤلفه‌های مذکور (ششم تا سیزدهم) از تحلیل کنار گذاشته شده و ۵ مؤلفه در نظر گرفته شد لازم به ذکر است هر چه بار مؤلفه‌ی یک سؤال زیادتر باشد، نفوذ آن سؤال در تبیین ماهیت مؤلفه موردنظر بیشتر است.

جدول (۴). ماتریس ساختار چرخش یافته مجموعه ۷۰ گویه‌ای پرسش‌نامه

گویه	عملکردی	امنیتی	ریخت‌شناسی	روان‌شناختی	منظر
۱۵	۰/۹۲۰				
۴۹	۰/۹۲۰				
۵۴	۰/۹۰۲				
۴۶	۰/۹۰۲				
۴۴	۰/۸۹۷				
۴۷	۰/۸۹۵				
۱۳	۰/۷۲۵				
۵۷	۰/۶۹۸				
۶۴	۰/۶۷۱				
۱۲	۰/۶۵۷				
۶۳	۰/۶۲۸				
۲۳	۰/۵۲۸				
۹	۰/۵۱۲				
۸	۰/۴۹۶				

			۰/۴۴۲	۳۰
			۰/۸۹۵	۴۲
			۰/۸۸۹	۱۹
			۰/۸۸۵	۱۴
			۰/۸۷۶	۳۳
			۰/۶۷۱	۲۱
			۰/۶۴۹	۲۰
			۰/۵۷۹	۴۳
			۰/۵۶۰	۲۷
			۰/۵۵۹	۱۶
			۰/۵۴۲	۲۵
			۰/۵۱۵	۱۸
			۰/۴۷۳	۲۹
		۰/۹۱۹		۳۶
		۰/۹۱۸		۳۵
		۰/۹۱۷		۵۰
		۰/۸۹۵		۳۹
		۰/۸۹۵		۳۷
		۰/۸۹۲		۳۲
		۰/۸۶۱		۳۱
		۰/۴۲۵		۵۶
	۰/۹۲۳			۶
	۰/۸۹۶			۱۱
	۰/۸۹۵			۳
	۰/۸۹۲			۶۵
	۰/۸۹۲			۴۱
	۰/۸۸۴			۶۶
	۰/۵۳۹			۲
	۰/۵۱۲			۴
	۰/۴۳۲			۵
۰/۸۷۱				۵۱
۰/۸۵۵				۵۸
۰/۷۰۶				۵۳
۰/۶۸۰				۶۸
۰/۶۵۸				۵۹
۰/۶۵۱				۵۵
۰/۶۴۸				۶۰
۰/۶۲۴				۴۰
۰/۵۸۳				۵۲
۰/۵۲۱				۶۹

با عنایت به نتایج مندرج در جدول (۴) در ارتباط با مؤلفه عملکردی ۱۵ شاخص شناسایی شد از جمله این شاخص‌ها می‌توان به تأمین کارکردهای نیازهای شناختی زنان، فضاهای شلوغ (کمتر استرس‌زا)، جدایی جنسیتی در ایجاد قلمروی زنان در پارک‌ها، نظارت در فضا، عدالت جنسیتی و ... اشاره نمود. از بین شاخص‌های شناسایی‌شده در ارتباط با مؤلفه عملکردی، شاخص تأمین کارکردهای نیازهای شناختی زنان و شاخص فضاهای شلوغ (کمتر استرس‌زا) در ایجاد قلمروی زنان در پارک‌ها، با بار عاملی به‌طور مساوی ۰/۹۲۰ دارای بیشترین تأثیرگذاری در این مؤلفه و شاخص قدرت زنان در پارک‌ها در تصرف آزاد در مکان با بار عاملی ۰/۴۴۲ دارای کمترین بار عاملی می‌باشد. در ارتباط با مؤلفه امنیت ۱۲ شاخص شناسایی شد از جمله این شاخص‌ها می‌توان به تأثیر امنیت بر استفاده از فضا و دورهمی در پارک، قدرت حق دفاع در مقابل مزاحمت، رفتارهای ضداجتماعی، فضای تعاملی مناسب، حباب فضایی (قلمرو پیوسته)، آزادی عمل در رفتار، کنترل قلمروی مکانی و ... اشاره نمود. از بین شاخص‌های مربوط به این مؤلفه، شاخص ترس از قربانی شدن با بار عاملی ۰/۸۹۵ دارای بیشترین تأثیرگذاری و شاخص فاصله اجتماعی را با اشخاص دیگر با بار عاملی ۰/۴۷۳ دارای کمترین بار عاملی می‌باشد. در ارتباط با مؤلفه ریخت‌شناسی ۸ شاخص شناسایی شد از جمله این شاخص‌ها می‌توان به فضاهای اجتماع دوست، حق واگذاری قلمروی خود، نقشه‌های ذهنی افراد، فضاهای قابل دفاع، ایجاد قلمرو، قلمروی دایره‌ای شکل و ... اشاره نمود. از بین شاخص‌های شناسایی‌شده برای این مؤلفه شاخص حق واگذاری قلمروی خود با بار عاملی ۰/۹۱۹ داری بیشترین بار عاملی و مؤلفه آسایش کودکان در پارک‌ها با بار عاملی ۰/۴۲۵ دارای کمترین بار عاملی می‌باشد. در ارتباط با مؤلفه روان‌شناختی ۹ مؤلفه شناسایی شد. از جمله شاخص‌های شناسایی‌شده در ارتباط با این مؤلفه می‌توان به روابط بین افراد در ایجاد قلمروی مطلوب زنان، تعاملات شنیداری در فضای پارک‌ها، تأثیر محیط بر رفتار، خودشکوفایی و عزت‌نفس، رضایت از قلمروی خود در پارک‌ها و ... اشاره نمود. در ارتباط با این مؤلفه شاخص تعاملات شنیداری با بار عاملی ۰/۹۲۳ دارای بیشترین بار عاملی و شاخص تعاملات دیداری با بار عاملی ۰/۴۳۲ دارای کمترین بار عاملی می‌باشد. در ارتباط با مؤلفه منظر ۱۰ شاخص شناسایی شد. از جمله این شاخص‌ها می‌توان به مواردی از قبیل وجود سایه و سایبان، نیازهای زیباشناختی، سرزندگی و شادابی محیط، نظم و آسایش فیزیکی، وجود خدمات اغذیه‌فروشی و ... اشاره نمود. در ارتباط با این مؤلفه، شاخص وجود سایه و سایبان با بار عاملی ۰/۸۷۱ دارای بیشترین بار عاملی و مؤلفه گستردگی دید به اطراف فضا با بار عاملی ۰/۵۲۱ دارای کمترین بار عاملی می‌باشد.

نتیجه‌گیری

اهمیت و میزان تأکید بر قلمرو عمومی تا حدی است که طراحی شهری را معادل با طراحی قلمرو عمومی دانسته‌اند و به طراحی شهری به‌عنوان فعالیتی نگاه می‌کنند که با فضای میان ساختمان‌ها سروکار دارد؛ البته این نوع برخورد با مسئله، تفسیر محدود و تنگ‌نظرانه‌ای از قلمرو عمومی و نقش طراحی شهری است، زیرا طراحی شهری با گستره وسیعی از موضوعات و مقیاس‌ها سروکار دارد. در این پژوهش پس از استخراج شاخص‌های کلی از مبانی نظری و ایجاد و پخش پرسش‌نامه در میان زنان، داده‌های حاصل توسط تحلیل عاملی اکتشافی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و خلاصه‌سازی شد. نتایج نشان داد با انجام تحلیل عاملی

اکتشافی روی ۷۰ گویه پرسش‌نامه و حذف گویه‌های شماره ۷۰، ۶۲، ۲۶، ۳۸، ۴۵، ۶۱، ۲۲، ۲۴، ۶۷، ۴۸، ۳۴، ۱۰، ۷، ۱۷، ۲۸ و ۱، پنج مؤلفه شناسایی و با توجه به ادبیات موضوع نام‌گذاری شدند. مؤلفه‌های تأثیرگذار بر قلمروی مطلوب زنان در پارک‌های شهری عبارت‌اند از: مؤلفه‌ی منظر-مؤلفه‌ی عملکردی-مؤلفه‌ی امنیتی-مؤلفه‌ی ریخت شناسی-مؤلفه‌ی روان‌شناختی.

منابع

- انصاری، مجتبی؛ و جمشیدی، سمانه؛ و الماسی فر، نینا. بررسی حس قلمرو و رفتار قلمروپایی در پارک‌های شهری مطالعه موردی: پارک ساعی، آرمان‌شهر، (۴): ۳۳-۴۸.
- ایزدی، ملیحه؛ و محمدی، جمال؛ و طاهری، زهرا؛ و شیرخوانی حسنی. واکاوی مطلوبیت فضاهای عمومی شهری از دیدگاه زنان مطالعه موردی: منطقه ۴ شهر اصفهان. جغرافیا و توسعه، (۴۲): ۱۲۷-۱۴۴.
- آلتمن، ایروین. (۱۳۹۵). محیط و رفتار اجتماعی خلوت فضای شخصی قلمرو ازدحام. ترجمه نمازیان، علی. انتشارات دانشگاه شهید بهشتی. چاپ سوم.
- بحرینی، سید حسین؛ و تاج‌بخش، گلناز. قلمرو در فضاهای شهری و نقش طراحی شهری خودی در تحقق آن. نشریه هنرهای زیبا، (۶): ۱۸-۳۱.
- بنرجی، تریدیب؛ و لوکایتو سیدریس، آناستازیا. (۱۳۹۴). طراحی شهری مفاهیم و جریان‌های معاصر. ترجمه بصیری مژدهی، رضا؛ و پورمحمدرضا، نوید. انتشارات طحان. چاپ اول.
- پاکزاد، جهان‌شاه. (۱۳۹۰). سیر اندیشه‌ها ۳ از فضا تا مکان. انتشارات آرمان‌شهر. چاپ دوم.
- پاکزاد، جهان‌شاه. (۱۳۹۰). سیر اندیشه‌ها در شهرسازی ۲ از کمیت تا کیفیت. انتشارات آرمان‌شهر. چاپ دوم.
- پاکزاد، جهان‌شاه. (۱۳۹۱). مبانی نظری و فرایند طراحی شهری-وزارت مسکن و شهرسازی معاونت شهرسازی و معماری دبیرخانه شورای عالی شهرسازی و معماری. تهران: انتشارات شهیدی. چاپ پنجم.
- پوراحمد، احمد؛ و اشرفی، یوسف؛ و رشیدی، طلا. دگرگونی‌های حضور زنان در فضای عمومی شهری مورد کاوی: پارک ائل‌گلی و خاقانی تبریز. زن در توسعه و سیاست (پژوهش زنان)، ۱۱ (۳): ۳۷۶-۳۵۱.
- توسلی، محمود. (۱۳۹۵). اصول و روش‌های طراحی شهری و فضاهای مسکونی در ایران. وزارت راه و شهرسازی معاونت معماری و شهرسازی دفتر معماری. چاپ دوم.
- جیکویز، جین. (۱۳۹۶). مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکایی. ترجمه پارسی، حمیدرضا؛ و افلاطونی، آرزو. انتشارات دانشگاه تهران. چاپ چهارم.
- حبیب، فرشته؛ و لقایی، حسنعلی؛ و جامعی فرد، محبوبه؛ و موسوی فاطمی، حسین. پارک‌های موضوعی بانوان با رویکرد چندجانبه نگر. آرمان‌شهر، (۶): ۷۵-۸۶.
- حسینی، سید هادی سمیعی پور داود تحلیل تطبیقی رضایت‌مندی زنان از پارک‌های شهری پارک بانوان حجاب و پارک مختلط ملت (مشهد). مطالعات اجتماعی روان‌شناختی زنان، ۱۳ (۳): ۴۳-۷۶.
- رشیدی، طلا؛ و ملک حسینی، عباس. مدرنیته و تأثیر آن بر هویت‌یابی زنان در فضاهای عمومی شهری (مورد مطالعه: پارک ائل‌گلی تبریز). پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری، ۲ (۳): ۳۴۳-۳۷۰.
- فاضلی، نعمت‌الله. (۱۳۹۷). زنانه شدن شهر با تأکید بر فضاهای شهر تهران. انتشارات علمی فرهنگی. چاپ سوم.

کاظمی، مهروش؛ و حبیب، فرح؛ و اسلامی، سید غلامرضا. رویکردی تحلیلی به نیازهای روانی و رفتاری زنان و تأثیر آن در بهبود کیفیت فضا (نمونه مورد مطالعه: فضای عمومی پارک). علوم و تکنولوژی محیط‌زیست، ۱۶ (۹۳): ۵۶۹-۵۷۹.

کالن، گوردن. (۱۳۸۷). *گزیده منظر شهری*. ترجمه طیبیان، منوچهر. انتشارات دانشگاه تهران. چاپ سوم.
کرمونا، متیو و دیگران. (۱۳۹۱). *مکان‌های عمومی فضاهای شهری ابعاد گوناگون طراحی شهری*. ترجمه قزایی، فریبا و دیگران. تهران: انتشارات دانشگاه هنر. چاپ دوم
الکساندر، کریستوفر. (۱۳۹۵). *زبان الگو*. ترجمه کربلایی نوری، رضا. وزارت راه و شهرسازی مرکز تحقیقات راه مسکن و شهرسازی. چاپ دوم.

گلی، علی؛ و زادولی خواجه، شاهرخ؛ و زادولی، فاطمه. *ارزیابی نگرش جنسیتی در طراحی فضاهای شهری (مطالعه موردی: پارک بانوان شمس تبریز)*. نشریه زن در توسعه و سیاست، ۱۱(۲): ۱۷۱-۱۸۸.

گلی، علی؛ و قاسم‌زاده، بهنام؛ و فتح بقالی، عاطفه؛ و رمضان مقدم واجاری، یاسمن. *عوامل مؤثر در احساس امنیت اجتماعی زنان در فضاهای عمومی شهری (مطالعه موردی: پارک ائل‌گلی تبریز)*. مطالعات راهبردی زنان (کتاب زنان)، ۱۸(۶۹): ۹۷-۱۳۶.

لنگ، جان. (۱۳۹۱). *طراحی شهری گونه شناسی رویه‌ها و طرح‌ها*. ترجمه بحرینی، سید حسین. انتشارات دانشگاه تهران. چاپ چهارم.

لنگ، جان. (۱۳۹۶). *آفرینش نظریه معماری نقش علوم رفتاری در طراحی محیط*. ترجمه عینی فر، علیرضا. انتشارات دانشگاه تهران. چاپ دهم.

لینچ، کوین. (۱۳۹۳). *تئوری شکل شهر*. ترجمه بحرینی، سید حسین. انتشارات دانشگاه تهران. چاپ ششم
مدنی پور، علی. (۱۳۹۲). *طراحی فضای شهری نگرشی بر فرایندی اجتماعی و مکانی*. ترجمه مرتضایی، فرهاد. انتشارات سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری تهران. چاپ چهارم.

مدنی پور، علی. (۱۳۹۵). *طراحی شهری فضا و جامعه*. ترجمه امین زاده، بهناز و رضا بیگی ثانی، رضیه. تهران: انتشارات دانشگاه تهران. چاپ اول.

مهدی زاده، جواد. (۱۳۹۵). *زنان، شهر و شهرسازی*. انتشارات آگاه. چاپ اول.
نقی زاده، محمد. *معیارهای قلمرو عمومی خوب شهر*. مطالعات معماری ایرانی، دو فصلنامه معماری ایرانی، ۱۲(۱): ۸۳-۹۶.

هاشمی تپله نویی، ملیحه؛ و میرغلامی، مرتضی؛ و رفیعیان، مجتبی. *سنجش رضایت‌مندی زنان از پارک‌های بانوان (مطالعه موردی: پارک‌های بانوان تبریز)*. هویت شهر، ۸(۱۹): ۴۹-۶۳.

یگانه، منصور؛ و بمانیان، محمدرضا؛ و عینی فر، علیرضا؛ و انصاری، مجتبی. *تبیین رابطه رفتار قلمروپایی شهروندان با معیارها و میزان ادراک پیوستگی ساختمان و شهر در فضاهای عمومی شهر (مطالعه موردی: خیابان ولیعصر (عج) تهران)*. هویت شهر، ۸(۱۹): ۵-۱۸.

cranz, Galen. (1980), **Women in urban parks, women and the American city**, 5 (3): 79-95.
gardner Jennifer. begault, Larissa. (2019), **How better urban planning can improve gender equality**.

Iqbal, Asifa. (2018), **How safe are women-only parks perceived to be?** security journal, 31 (4): 859-881.

- lieber, Marylene.(2017), From territories to city centers:the ambivalent management of women's safety and gentrification, French politics, **16 (1)**.
- rezazadeh.r.mohammadi,m.(2013),**Tehran.iran Responsive urban space to special need groups(women),case study:chizar neighborhood space**,international journal of architectural engineering and urban planning, **23(1-2):** 64-73.
- spain, Daphne. (2008), **Gendered spaces and the public realm**, research in urban sociology, **9:** 9-28.
- spain, Daphne. (2014), **Gender and urban space**, annual review of sociology, **40:** 581-598.
- valentine, Gill.(1990), **Women's fear and the design of public space**, women and the designed environment, **16 (4):** 288-303.